

**VERDUURZAMING VAN
KWETSBARE WIJKEN**

PLATFORM31

kennis van stad en regio

NYENRODE
BUSINESS UNIVERSITEIT

Inspiratiereeks **Opgaven Verbinden in de Wijk**

Aanleg warmtenet zorgt voor veiligere en gezondere straat

Opgaven verbinden in de Groningse Plutolaan in Paddepoel

In één klap een gezondere, fijnere, veiligere én aardgasvrije wijk. In de Plutolaan in de Groningse wijk Paddepoel is de aanleg van het warmtenet benut om ook klimaatbestendige maatregelen door te voeren én samen met bewoners de openbare ruimte opnieuw in te richten. Gemeente, bewoners en energieleverancier Warmtestad sloegen de handen ineen om de straat klimaatadaptief, leefbaarder en veiliger te maken.

Over de wijk: Paddepoel

In de noordwestelijke stadswijk Paddepoel wonen ongeveer 11.000 mensen in 5.600 huizen. De wijk bestaat voornamelijk uit rijtjeshuizen en galerijflats uit de jaren 60. Meer dan de helft van de woningen is sociale huur. De bevolkingssamenstelling is divers en de wijk telt veel 75-plussers. Relatief veel huishoudens hebben inkomens- en/of gezondheidsproblemen. De gemeente is bezig met het verbeteren van de wijk, onder meer door het woningaanbod op te knappen, koopwoningen toe te voegen en achteruitgang tegen te gaan. Paddepoel is een van de eerste Groningse wijken die van het gas af gaat. Daarbij zoekt de gemeente nadrukkelijk naar verbindingen met andere opgaven, met als doel de overlast van de aanleg van het warmtenet te beperken én de wijk te verbeteren.

Een wijkenergievisie met 'koppelkansenscenario', een afdeling Klimaatadaptatie die actief zoekt naar verbinding met andere afdelingen, betrokken bewoners en een multidisciplinair projectteam waarin alle afdelingen en partijen samenkomen. Dat waren de basisingrediënten om een stuk warmtenet aan te leggen en tegelijkertijd klimaatadaptieve maatregelen én een vernieuwde, met bewoners ontworpen, openbare ruimte te realiseren. Dat was allerminst een eenvoudig project. "Voor deze manier van werken ligt geen blauwdruk klaar, want het is nieuw. Je doet iets wat niet vanzelfsprekend is", vertelt Martin Klooster van het Gebiedsteam West en tevens projectleider Energie bij Stadsontwikkeling. Nieuw was ook de snelheid van het traject. In een halfjaar tijd moesten alle opgaven samenkomen in één plan. "Het traject verliep met ups en downs, maar dat is logisch. Het zijn hartstikke ingewikkelde processen", aldus Klooster.

Integrale blik

De start van dit proces begon met het signaleren van kansen. De integrale blik van het gebiedsteam spoort aan om voorbij afdelingsgrenzen te kijken én de connectie met bewoners te zoeken. Dit gebiedsteam bestaat uit een klein clubje van verbinders: ambtenaren van onder meer Verkeer, Sociaal en Stadsbeheer. Ze adviseren en ondersteunen de wijkwethouder en hebben de opdracht om integraal samen te werken, ook met bewoners. Die bewoners gaven in de bewonerswerkgroep Verkeer en Veiligheid in 2015 al aan dat ze zich stoorden aan het te hard rijden in de Plutolaan. Er ging een belletje rinkelen bij het gebiedsteam toen energieleverancier Warmtestad plannen maakte om de Plutolaan open te breken. Zodoende raakten bewoners betrokken bij de plannen voor de openbare ruimte rondom de Groningse straat.

De strategie van verbinden

Maar ook binnen de gemeente werden er nieuwe lijntjes gelegd. In dezelfde periode voerde de afdeling Klimaatadaptatie zogenoemde stresstesten uit om te onderzoeken hoe goed de straten in Groningen bestand zijn tegen hitte en hevige regenbuien. "Voor de afdeling Klimaatadaptatie is het koppelen van opgaven een must", vertelt Martijn Schuit, integraal beleidsmedewerker op het gebied van klimaatadaptatie, leefomgeving en energie. "Verbinden met andere opgaven van de gemeente is echt de enige manier om met klimaatadaptatie aan de gang te gaan."

Om collega's te informeren over de resultaten van de stresstesten organiseerde Schuit risicosessies waarvoor hij de hele gemeentelijke organisatie uitnodigde. Hij zette een bericht op intranet, bracht het onderwerp onder de aandacht bij managementoverleggen en nodigde gericht interne stakeholders uit. Schuit: "Zo brachten we het onderwerp actief op de agenda, ook bij collega's die zich bezighouden met bijvoorbeeld gezondheid of de openbare ruimte. Groningen wil een gezonde stad zijn en wij leggen dan uit dat klimaatadaptatie daar een belangrijke rol in speelt."

Martin Klooster stelde voor gezamenlijk te onderzoeken hoe ze in Paddepoel klimaatadaptatie met de aanleg van het warmtenet en verbetering van de openbare ruimte konden combineren. Hiervoor werd een projectteam opgezet met daarin ambtenaren van Stadsbeheer, Verkeer, Stedenbouw, Klimaatadaptatie en Energie. Klooster: "Daarbinnen hebben we heel veel overlegd over hoe we dit gingen aanpakken, het was echt een kwestie van pra-

ten, praten, praten. Zonder de energie en enthousiasme in zo'n team krijg je dit traject niet voor elkaar. Zeker niet op korte termijn, het was hard werken!"

Samen met bewoners: Co-Creatie Paddepoel

Het projectteam sloot ook aan bij de bewonersbijeenkomsten die werden georganiseerd vanuit het project Co-Creatie Paddepoel. Hierbinnen werken bewoners samen met de gemeente middels een cocreatief proces dat wordt begeleid door Titia Struiving. Bewoners maakten zich zorgen om de verkeerssnelheid in de Plutolaan; zij vonden dat de straat te veel uitnodigde tot hard rijden. Nu de Plutolaan toch op de schop ging, werd dit aanleiding om het hele proces in cocreatie op te pakken. "Best revolutionair", stelt Struiving. "Meestal bedenkt de gemeente zelf een plan en pas daarna krijgen bewoners inspraak. Maar hier keerden we het om. We maakten echt samen met de gemeente het ontwerp voor de openbare ruimte."

Struiving zag het als een kans: voor bewoners om invloed te hebben op het plan, maar ook om te ontdekken of dit snel kan. "Het gebeurt vaak dat zo'n project jaren duurt: dan ebt de aandacht van bewoners weg en daar wordt het participeren niet leuker van." In de Plutolaan wilde men juist versnellen om te kunnen aanhaken op de strakke planning voor het warmtenet, maar wél met invloed van bewoners. Elk huishouden ontving als uitno-

diging voor een aantal cocreatiebijeenkomsten een flyer in de bus met een opvallende slogan: "Van modderboel naar goed gevoel!" "Als medebewoner en onafhankelijk gespreksleider kan ik in een wat lossere stijl communiceren", licht Struiving toe. De strekking van de flyer was: het opengaan van de straat levert tijdelijk een hoop rotzooi en overlast op, maar bewoners hebben invloed op wat ervoor terugkomt. "De boodschap is: denk mee! Wat wilt u terugzien in de straat? Het asfalt er weer in, of iets heel anders? We nodigen u van harte uit om hierover mee te denken!"

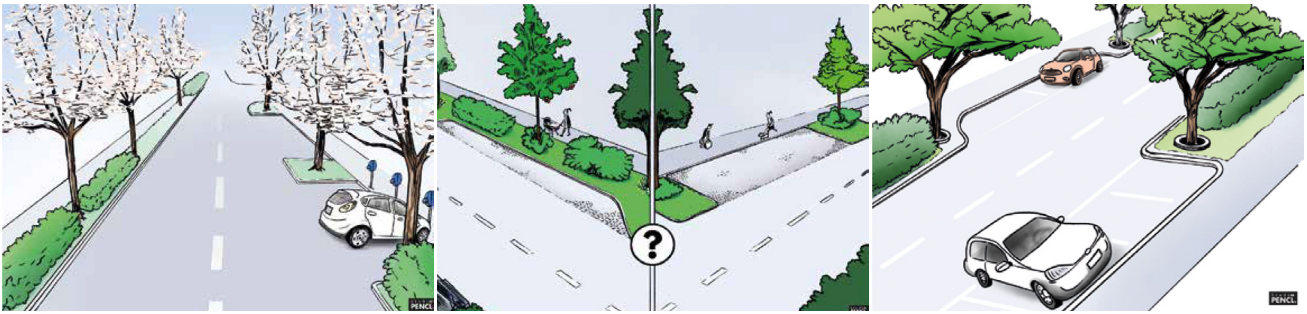
Samen komen tot een plan

Er waren twee bijeenkomsten met elk zo'n vijftig bewoners en vertegenwoordigers van gemeente en Warmtestad. De bewoners waren deels aanwonenden van de Plutolaan en deels bewoners die al langer actief zijn in Co-Creatie Paddepoel. Een representatieve steekproef is het niet. Struiving: "Ook al wil je dat zoveel mogelijk bewoners meedenken, de praktijk is dat je nooit iedereen naar zo'n bijeenkomst trekt." Tijdens de bijeenkomsten legde Struiving eerst de kaders uit. "Dat is heel belangrijk. Maak helder aan bewoners wat ze kunnen verwachten. Zo heb ik verteld: er is nog geen geld, dat komt alleen als we met een goed gedragen plan komen. En dat moet snel – voor 2020 – want dan gaat de straat open." In brainstormgroepen gingen de deelnemers aan de slag. Zo was er een bomen-, stenen-, struiken-en-banken- én een communicatietafel. Struiving verwerkte met hulp van enkele medewijkbewoners (waaronder een sneltekenaar) en het projectteam van de gemeente de input van de bijeenkomsten tot een brochure met een plan voor de Plutolaan.

Wat stond er in dit plan? De Plutolaan moest verkeersveiliger en groener. Een smallere weg ontmoedigt bestuurders om hard te rijden. Dit maakt de laan niet alleen veiliger, maar laat ook ruimte over voor groen, extra ontmoetingsplekken en haakse parkeervlakken. Bewoners hadden dit vrij gedetailleerd uitgedacht: ze wisten welke bomen en struiken ze wilden en waar die moesten komen te staan. De brochure werd huis-aan-huis verspreid in de Plutolaan en in de wijkkwart kwam een toelichting. Bewoners konden hier nog op reageren, daarna werd het plan definitief.

"Van planvorming naar uitvoering, dat was een belangrijke knip", vertelt Struiving. "Binnen de gemeente komen er andere mensen aan tafel en het was zoeken hoe je daarbinnen als bewoner een vinger aan de pols houdt."

Struiving sloot als vertegenwoordiger van de bewoners aan bij interne overleggen van de gemeente en Warmtestad. “Hier was het regelmatig nodig om te verwijzen naar het plan dat we samen met bewoners hadden gemaakt. Soms leek het makkelijker voor de gemeente om iets volgens de gebaande paden te doen, bijvoorbeeld bij het uitkiezen van een boomsoort. Ik benadrukte dan weer dat we moesten kijken naar het plan dat we met bewoners hadden gemaakt. Daarin stond al welke bomen we wilden!”

Uitvoering: kansen en knelpunten

Warmtestad had een duidelijke deadline voor de aanleg van het warmtenet: de energieleverancier was al hard op weg richting een aanbesteding toen de gemeente met de koppelplannen aanklopte. “Alle klimaatadaptieve en bovengrondse maatregelen zijn opgenomen in de aanbesteding richting Warmtestad”, vertelt Schuit. Warmtestad was in eerste instantie huiverig voor de plannen. Schuit: “Ze waren vooral bezorgd over de planning. Maar ze zagen ook voordelen: het is kostenefficiënt omdat je nauwer samenwerkt met de gemeente. Denk bijvoorbeeld aan het makkelijker krijgen van vergunningen.”

Naast kostenbesparing is het voor de gemeente een groot voordeel dat er slechts één toezichthouder nodig is omdat alle maatregelen in een project samenkomen. “Dat de straat maar één keer open hoeft, maakt het voor ons financieel aantrekkelijk,” vertelt Schuit. Budgetten die er al waren voor herstel van de straat werden gecombineerd met budget om de straat klimaatadaptief te maken. Ook is gebruikgemaakt van circa 1,4 miljoen euro rijksbijdrage vanuit het Bestuursakkoord Klimaatadaptatie. Schuit: “Als die rijksbijdrage er niet was geweest hadden we dit ook gedaan, maar wellicht met minder intensieve klimaatadaptieve maatregelen.”

Regie

De regie voor de uitvoering van de plannen lag bij Warmtestad. Zij schakelde een consortium van partijen in om

de klimaatadaptieve maatregelen en het herinrichten van de straat uit te voeren. “Hier zit direct ons grootste leerpunt: er werd gewerkt met verschillende onderaannemers en dat verliep niet altijd goed,” vertelt Schuit. De uitvoering in de openbare ruimte liep vertraging op. Daardoor wordt de planning niet gehaald: eind 2020 is de weg af, maar het groen is nog niet geplant. “Daarnaast zaten er bewoners in het bouwteam, dat hadden we zo afgesproken. Maar dit was niet begroot door de aannemer”, vertelt Struiving. “Hierdoor had de aannemer geen tijd om bewoners mee te nemen in het proces en werden zij niet goed betrokken bij de uitvoering.”

Het zijn heldere leerpunten voor de gemeente. “In de toekomst zullen we als gemeente meer zelf de regie houden en ook als ontwerpteam dichter op de aanbesteding zitten”, vertelt Schuit. Klooster herkent dit: “Eigenlijk werkten we met verschillende plannen die we in één planning moesten gieten. We hebben daardoor echt moeten versnellen om het plan richting aanbesteding te krijgen. Een volgende keer starten we eerder met het koppelen van opgaven en houden we zelf de regie. Op die manier organiseren we nu ook de aanbesteding in Selwerd, de wijk naast Paddepoel, vanuit de gemeente.”

Trots op het resultaat

In november 2020 is de herinrichting bijna voltooid. De autoweg is versmald, zodat bestuurders minder de neiging hebben hard te rijden en er zijn vakken gekomen voor dwars parkeren met daartussen vakken waar in het voorjaar bomen worden geplant en bankjes geplaatst. Het asfalt is zonwerend en onder de weg is een berging voor water gecreëerd: een innovatieve oplossing waarbij water tijdelijk in de fundering kan worden geborgen. Daarnaast is er een gemengd rioelstelsel geplaatst; het regenwater is afgekoppeld van het vuilwaterriool. Tot slot zijn er natuurlijk leidingen geplaatst voor het warmtenet: de eerste flats in Paddepoel zijn al van het aardgas af. Dat gaat nu gefaseerd door tot aan 2035, wanneer de hele wijk aardgasvrij moet zijn.

Struiving, Klooster en Schuit zijn erg trots op het project. Schuit merkt op dat er veel energie in zat: "Ik vind het echt knap hoe we dat als interne organisatie voor elkaar hebben gekregen in korte tijd. Het was heel leuk om met zo'n divers team te werken." Ook Klooster benadrukt dit relationele aspect. "We deden echt iets nieuws en dat valt of staat met de personen met wie je samenwerkt; of zij hun schouders er onder willen zetten en het anders willen doen dan normaal." Volgens Klooster was het voor de gemeente een ontzettend leerzaam traject: "Het was enorm ingewikkeld omdat al die opgaven met allerlei verschillende disciplines samenkomen in één stukje straat. Dat kostte bloed, zweet en tranen, maar betaalt zich in de toekomst terug. We moeten immers de hele stad nog door met de energietransitie en willen blijven koppelen om wijken te verbeteren."

Struiving merkt op dat het proces bijzonder was en zeker in het begin zeer inspirerend. "Bewoners waarderen het echt dat ze invloed kregen bij de inrichting van hun straat. Maar het is wel een zaak van lange adem. Want eerlijk is eerlijk: ondergronds zijn er nu fantastische dingen gebeurd en de structuur geeft kansen voor laadpalen en gezonde bomen, maar het groen en de bankjes moeten nog wel geplaatst worden. Ik vertrouw erop dat het goedkomt, maar het blijft belangrijk om ook de details met blijvende energie aan te pakken."

Tot slot onderstreept Schuit het bredere effect in de wijk. "Je creëert bewustwording bij bewoners: wij geven als gemeente het goede voorbeeld door aan de slag te gaan met klimaatadaptatie, daar krijgen mensen een gezondere en fijnere straat voor terug. We leggen tegelijk uit dat bewoners ook zelf hun steentje bij kunnen dragen door bijvoorbeeld een regenton te installeren of hun tuin groener te maken."

Tips voor andere gemeenten

- Voor het verbinden van opgaven is het grootste advies van Schuit: spread the word. Want klimaatadaptatie kun je alleen integraal organiseren: werk dus samen met andere domeinen, inspireer collega's en leg aan hen uit waarom die opgave ook voor hen belangrijk is.
- Houd er rekening mee dat de verschillende processen snel op elkaar volgen en dat er intern bij de gemeente ook verschillende belangen spelen. Struiving vergelijkt het traject ook wel met een snelkookpan, waarin je het hoofd koel moet houden en de voeten warm.
- Denk goed na over de rol van de gemeente bij de aanbesteding en uitvoering. Zorg dat je als gemeente de regie houdt.
- Maak het plan samen met bewoners. Stel duidelijke kaders waarin je toelicht wat er mogelijk is met het budget en welke deadlines er zijn. Maak van tevoren goed inzichtelijk waar bewoners invloed op kunnen uitoefenen en waarop niet.
- Zorg dat het gezamenlijke plan ook echt geborgd wordt in de uitvoering. Maak daar iemand verantwoordelijk voor en maak budget vrij om bewoners mee te nemen in bijvoorbeeld een bouwteam.
- Zeg het ook als er iets niet goed gaat. Gemeenten zijn vaak bang om bewoners teleur te stellen, terwijl dat soms nu eenmaal de realiteit is. Daar mag je als ambtenaar best van balen en dat mag je ook met bewoners delen.

Experimentenprogramma Verduurzaming van Kwetsbare Wijken

In dit meerjarige programma werken Platform31 en Nyenrode Business Universiteit samen met achttien gemeenten aan een integrale, sociale en milieutechnische verduurzamingsaanpak voor kwetsbare wijken. Onze gezamenlijke ambitie? Integrale verbetering van deze wijken door de energietransitie in kwetsbare wijken te verbinden met het verbeteren van de leefbaarheid.